

jego polskim tłumaczeniem). Przybierał on zróżnicowane wersje, co świadczy o istnieniu różnych greckich oryginałów⁴⁵. Wielorakość wariantów jest dowodem szerokiego rozpowszechnienia tej starożytnej modlitwy do Maryi.

Ave Maria (Zdrowaś Maryjo)

Łaciński tekst *Ave Maria* tworzy 31 słów, które mają literacką formę modlitwy. Mamy do czynienia z najpowszechniej znaną modlitwą do Maryi⁴⁶, określaną również mianem *Pozdrowienia Anielskiego*. Historia kompozycji *Ave Maria* to tysiąc lat stopniowego rozwoju, począwszy od VI wieku, kiedy pojawiła się jako wyrażenie liturgiczne, aż do wieku XVI, w którym utrwaliła się wersja znana nam po dzień dzisiejszy.

Modlitwa składa się z dwóch, wyraźnie odróżniających się części: biblijnej i wyrażającej kult Maryi. Pierwszą część tworzą słowa anioła i Elżbiety (Łk 1,28.42); imiona Jezusa i Maryi zostały dodane do biblijnego tekstu jako wyjaśnienie. Druga część skupia ufne wołanie Kościoła do Matki Bożej.

Rozważając łaciński tekst dostrzegamy, że cała kompozycja jest jednolita pod względem dynamiki, której rytm opiera się na jednym czasowniku „módl się”. Modlący się, który potrzebuje pomocy, znajduje w Maryi tę, która może udzielić wsparcia. Zanim wyrazi prośbę o pomoc, przywołuje historię

⁴⁵ W liturgii bizantyjskiej funkcjonuje pieczołowicie opracowany tekst, w którym różnice są spowodowane przede wszystkim wymogami rytmicznymi.

⁴⁶ Por. T.F. Ossanna, *L'Ave Maria. Storia, contenuti, problemi*, San Paolo, Cinisello Balsamo (Milano) 2002.

Χαίρε Μαρία κεχαριτωμένη,
Raduj się Maryjo łaski pełna,

ὁ Κύριος μετὰ σοῦ.
Pan z tobą.

Σὺ εἶσαι εὐλογητὴ ἀνάμεσόν εἰς γυναῖκας;
Błogosławionaś ty między niewiastami;

καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας ὁ Ἰησοῦς.
I błogosławiony owoc żywota twojego Jezus.

Ἁγία Μαρία, μητὲρ τοῦ Θεοῦ,
Święta Maryjo, Matko Boża,

παρακάλει δι ἡμᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς,
módl się za nami grzesznymi,

τώρα καὶ εἰς τὴν ὥραν τοῦ θανάτου μας. Ἀμήν.
teraz i w godzinę śmierci naszej. Amen.

dziewczyny z Nazaretu i jej związku jedności z Bogiem: opowiadana jest historia zbawienia, którą zaplanował Bóg, mająca w centrum Jezusa, którego matką jest Maryja. Przeszłość, teraźniejszość i przyszłość orbitują wokół jedyne go czasownika: „W ten sposób «módl się» zostaje włączone w «tak» Zwiastowania, w kontekst pierwszego przedstawienia Maryi i umieszczone naprzeciw ostatecznej realizacji zbawienia, którą jest wejście ludzi do wieczności”⁴⁷.

Wiadomo, że początkowe *Ave* z tekstu łacińskiego nie oddaje greckiego słowa *chaire*, które należy rozumieć jako wezwanie do radości. Należałoby je zatem przetłumaczyć jako „raduj się”, „wesel się”,

⁴⁷ Tamże, s. 27.

podążając za greckim tłumaczeniem ksiąg proroków So 3,14; Jl 2,21; Za 9,9. Także zwrot „łaski pełna”, będący kalką łacińskiego *gratia plena* w wyraźny sposób nie uwidacznia faktu, że Maryja jest adresatką nadzwyczajnego daru, danego Jej od Boga; dlatego należałoby bardziej uwypuklić Jej położenie jako otrzymującej ten dar, co mogłoby zaowocować następującą formułą: „Zostałaś napełniona łaską od Boga”. Określenie to jest istotne pod względem teologicznym, ponieważ stanowi biblijny fundament dogmatu o Niepokalanym Poczęciu⁴⁸.

Zdanie „Pan (jest)⁴⁹ z Tobą” zawiera ważny element jedności Boga z Maryją, który biblijny tekst (Łk 1,30) wyjaśnia w następujący sposób: „Nie bój się, Maryjo, znalazłaś bowiem łaskę u Boga”. Maryja cieszy się szczególnym boskim poparciem, o wiele większym niż to zapewnione Patriarchom lub wielkim przywódcom w Starym Testamencie⁵⁰. Ona jest wybranką, która ma stanowić spełnienie obietnicy zwycięstwa, które zostało ogłoszone już w Księdze Rodzaju (3,15)⁵¹.

Po słowach anioła następują słowa, które Elżbieta kieruje do Maryi przy okazji Nawiedzenia. Dodanie imienia „Jezus” kończy pierwszą, biblijną część modlitwy.

Część druga, którą otwiera inwokacja: „Święta Maryjo” rozwijała się stopniowo między XIII a XV wiekiem, aż do 1568 roku, kiedy została zatwier-

⁴⁸ Por. bulla *Ineffabilis* Piusa IX z 8 grudnia 1854 roku.

⁴⁹ Czasownik jest domyślny i ma być w trybie oznajmującym, a nie wyrażać życzenie w rodzaju „niech będzie”.

⁵⁰ Por. Rdz 15,1; 26,24; Wj 3,12; Pwt 31,23; Sdz 6,12.16; 1Sm 10,7.

⁵¹ Jest to jedno z najsłynniejszych zdań biblijnych, wyróżniające się na fasadzie bazyliki Zwiastowania, która została zaprojektowana przez włoskiego architekta Giovanni Muzio.

dzona w ostatecznym brzmieniu przez Piusa V, który reformując rzymski brewiarz, zalecił ją odmawiać wraz z *Ojcze nasz* na początku każdej godziny kanonicznej.

To oczywiste, że pierwsza część modlitwy jest najstarsza. Na Wschodzie znajdujemy świadectwo na dwóch egipskich ostraka⁵² z VI lub VII⁵³ wieku. Starożytne liturgie są potwierdzeniem pewnej jednomyślności Kościołów wschodnich w kwestii czczenia Dziewicy Maryi w taki sposób⁵⁴. Natomiast na Zachodzie, pierwsza część *Ave Maria* nabierała wielkiego znaczenia podczas ofertorium w IV niedzielę Adwentu liturgii rzymskiej, sięgającej czasów św. Grzegorza Wielkiego⁵⁵.

Chociaż modlitwa była respektowana w liturgii, nie od razu spotkała się z szerokim odzewem. Dopiero pod koniec XII wieku napotykamy pierwsze zalecenia dotyczące odmawiania *Ave Maria*⁵⁶.

Tekst *Ave Maria* zajmuje rozległe miejsce w muzyce. Polifoniści – Josquin des Prés, Palestrina, Da Vittoria – czerpali z tej modlitwy pisząc swoje motety⁵⁷. W bliższych nam czasach muzycy traktowali tekst z większą swobodą. Niektóre kompozycje zyskały sławę, np. *Ave Maria* Schuberta,

⁵² Skorupy ceramiczne lub odłupki wapienne [przy. tłum.].

⁵³ W dość skróconej formie druga część rozbrzmiewała już w ustach św. Bernardyna ze Sieny (1380-1444).

⁵⁴ Liturgia syryjska św. Jakuba, egipska św. Marka, etiopska XII apostołów, por. *Enciclopedia Cattolica*, II, s. 515.

⁵⁵ Tekst brzmiał: *Ave, Maria, gratia plena, Dominus tecum: benedicta tu in mulieribus et benedictus fructus ventris tui*.

⁵⁶ Odmawianie modlitwy zalecał biskup Paryża Odone de Soliac na Synodzie w 1198 roku: *Exhortentur populum semper presbyteri ad dicendum Orationem dominicam, et Credo in Deum et Salutationem Beatae Virginis* (Mansi, XXII, 861).

⁵⁷ Gatunek wielogłosowej, głównie religijnej muzyki wokalne w epoce średniowiecza i renesansu [przyp. tłum.].

Gounoda, Cherubiniego, Mozarta, Mendelssohna i wielu innych. Chociaż nie posiadają rangi liturgicznej, są godnymi uniesieniami ducha i wzniosłym muzycznym hołdem dla Maryi.

Odniesienia do *Ave Maria* lub przeróbki modlitwy są też obecne w wielu literaturach. Wśród najważniejszych autorów wspomnijmy: Dantego (*Raj*, XXII, 94), Szekspira (*Henryk VI*, II, 12), Newmana (*O matko, która...*), Claudel'a (*Zwiastowanie*), Ade Negri (*Vespertina-Donata prega*).

Wielorakość teologicznych, duchowych, artystycznych głosów potwierdza silny wpływ, jaki wywarła modlitwa w umysłach ludzi i jej różnorodne wykorzystanie na przestrzeni wieków.

Koronka Zdrowaś Maryjo: Różaniec

Najbardziej popularny i powszechny kult Maryi wyraża się poprzez modlitwę różańcową, której pochodzenie jest trudne do udokumentowania. Wczesna tradycja potwierdza, że egipscy mnisi z pierwszych wieków chrześcijaństwa mieli zwyczaj liczenia ustnych modlitw przy pomocy ziaren lub kamyków. Z biegiem czasu zaczęli korzystać ze sznurka z nawleczonymi perłami lub koralikami.

Wielki przełom odnotowuje się w XII wieku, kiedy praktyka odmawiania *Ave Maria* rozpowszechnia się na Zachodzie. Słowa, które anioł skierował do Maryi były znane już w I wieku, ale właśnie wtedy mnisi, którzy nie potrafili posługiwać się łaciną i nie mogli odmawiać 150 psalmów, zastępowali je odmawianiem 150 *Ojcze nasz* lub *Zdrowaś*, pomagając sobie „koronką”, specjalnym modlitewnym sznurem. W tym okresie odmawiano tylko pierwszą część *Zdrowaś*, ze słowami wypowiedzianymi do Maryi przez anioła i przez Elżbietę.

Podział na dziesiątki ustalili się mniej więcej w XIV wieku dzięki Heinrichowi Ehgerowi, kartuzowi z Kolonii. Około 1420 roku inny kartuz, Dominik z Prus, także pochodzący z Kolonii, proponował psalterz⁵⁸ składający się z 50 *Zdrowaś Maryjo*, dodając do każdej modlitwy zdanie odnoszące się do wydarzenia z Ewangelii. Niedługo potem, w 1428 roku, dominikanin Alan de La Roche podzielił odniesienia ewangeliczne lub „tajemnice” na trzy części: wcielenie, mękę i chwałę. Informacja, że to dominikanie ułożyli modlitwę różańcową nie wydaje się więc historycznie wiarygodna; prawdą jest natomiast, że św. Dominik i jego Bracia Kaznodzieje odmawiali i rozpowszechnili tę popularną formę modlitwy.

Wreszcie, w 1569 roku papież Pius V zatwierdził Różaniec w swej ostatecznej formie, która zachowała się do naszych czasów.

Sobór Watykański II przywołuje Różaniec, chociaż wyraźnie nie pada sama nazwa, umieszczając go wśród praktyk maryjnego kultu: [...] napominając równocześnie wszystkich synów Kościoła, aby szczerze popierali kult Błogosławionej Dziewicy, szczególnie liturgiczny, a praktyki i zbożne ćwiczenia ku Jej czci zalecane w ciągu wieków przez Urząd Nauczycielski cenili wysoko” (*Lumen gentium*, n. 67). Paweł VI w encyklice *Christi matri* wyjaśnia wartość Różańca, nawiązując do niego także w innych pismach, przede wszystkim we wspomnianej już adhortacji apostolskiej *Marialis cultus*⁵⁹.

⁵⁸ „Zdrowaś Maryjo” nazywano „Psalterzem Najświętszej Maryi Panny” – jest to najstarsza nazwa różańca [przyp. tłum.].

⁵⁹ Szczególnie w n. 42-55, gdzie, między innymi, przedstawiony zostaje związek zachodzący między Liturgią a Różańcem.

Najbardziej aktualnym dokumentem papieskim jest list apostolski Jana Pawła II *Rosarium Virginis Mariae*, datowany na 16 października 2002 roku. Na początku czytamy: „Różaniec Najświętszej Maryi Panny, który pod tchnieniem Ducha Bożego rozwinął się stopniowo w drugim tysiącleciu, to modlitwa umiłowana przez licznych świętych, a Urząd Nauczycielski Kościoła często do niej zachęca. W swej prostocie i głębi pozostaje ona również w obecnym trzecim tysiącleciu, które dopiero co się zaczęło, modlitwą o wielkim znaczeniu, przynoszącą owoce świętości. [...] Różaniec bowiem, choć ma charakter maryjny, jest modlitwą o sercu chrystologicznym. W powściągliwości swych elementów skupia w sobie głębię całego przesłania ewangelicznego, którego jest jakby streszczeniem”⁶⁰.

W tym samym dokumencie papież wskazuje na wartość Różańca i zaleca jego odmawianie: „Jednak najważniejszym motywem, by zachęcić z mocą do odmawiania Różańca jest fakt, że stanowi on bardzo wartościowy środek, sprzyjający podejmowaniu we wspólnocie wiernych tego wysiłku kontemplacji chrześcijańskiego misterium, który wskazałem w Liście apostolskim *Novo millennio ineunte* jako prawdziwą «pedagogikę świętości», której podłożem powinno być «Chrześcijaństwo wyróżniające się przede wszystkim sztuką modlitwy». Kiedy we współczesnej kulturze, mimo tak licznych sprzeczności, pojawia się nowa potrzeba duchowości, pobudzana również przez wpływ innych religii, bardziej niż kiedykolwiek przynagla

⁶⁰ *Rosarium Virginis Mariae*, n. 1. Koncepcja Różańca jako streszczenia Ewangelii została zaczerpnięta z adhort. apost. *Mariialis cultus* Pawła VI, n. 42.

wezwanie, by nasze wspólnoty chrześcijańskie stały się «prawdziwymi szkołami modlitwy»⁶¹.

W efekcie, Ojciec Święty ogłosił Rok Różańca obejmujący okres od października 2002 do października 2003, podkreślając w ten sposób ważność modlitwy różańcowej i konieczność tego, by nadal stanowiła ożywioną i powszechną formę maryjnego kultu wśród chrześcijan.

⁶¹ *Rosarium Virginis Mariae*, n. 5.